

מזמור קז בתהלים (לתלמידי 5 יח"ל)

במזמור זה מודים גאולי ה' על חסדי ה' עימם. ארבע קבוצות של ניצולים נקראים להודות לה' על ישועתם. בעיוננו במזמור נבחן האם המזמור הוא מזמור אישי של הצלה, או שהוא מזמור כללי הקורא להודות לה' על גאולת עמו וקיבוץ הגלויות לארצם? שיעור בעיון - שני שיעורים.

שאלות מכוונות למידה

- על מי מדבר המזמור? מי הם אלו המודים לה' ועל מה הם מודים?
- האם המזמור פונה אל היחיד [מזמור אישי] או אל העם כולו [מזמור לאומי]?
- האם המזמור מתאר מאורעות מן העבר או שזו נבואה לעתיד לבוא?

2..... **מבנה המזמור ונושאו**

6..... **ארבעת חייבי ההודיה - פסוקים ד-לב**

9..... **חתימת המזמור והקשר בין חלקיו**

13..... **הקשר רחב**

14..... **הקשר אישי**

מבנה המזמור ונושאו

מבנה המזמור

<p>א הדו לה' פי טוב פי לעולם חסדו: ב יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר: ג ומארצות קבצם ממזרח וממערב מצפון ומים:</p>	<p>פתיחה: הודיה על שיבת ציון</p>	
<p>ד תעו במדבר בשימון דרך עיר מושב לא מצאו: ה רעים גם צמאים נפשם בהם תתעטף: ו ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יצילים: ז וידריכם בדרך ישרה ללכת אל עיר מושב: ח יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם: ט פי השביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב:</p>	<p>הולכי מדבריות שתעו ונצלו</p>	
<p>י ישבי חשך וצלמות אסירי עני וברזל: יא כי המרו אמרי אל ועצת עליון נאצו: יב ויכנע בעמל לבם כשלו ואין עזר: יג ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם: יד יוציאם מחשך וצלמות ומוסרותיהם ינתק: טו יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם: טז פי שבר דלתות נחשת ובריחי ברזל גדע:</p>	<p>אסירים שנפדו משבים</p>	<p>ארבעת חיבי ההודיה</p>
<p>יז אולים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו: יח כל אכל תתעב נפשם ויגיעו עד שיערי מות: יט ויזעקו אל ה' בצר להם ממצוקותיהם יושיעם: כ ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם: כא יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם: כב ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה:</p>	<p>חולים קשים שנרפאו</p>	

<p>כג יורדי הים באניות עשי מלאכה במים רבים: כד המה ראו מעשי ה' ונפלאותיו במצולה: כה ויאמר ויעמד רוח סערה ותרוםם גליו: כו יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג: כז יחוגו וינועו כשכור וכל חכמתם תתבלע: כח ויצעקו אל ה' בצר להם ומצוקתיהם יוציאים: כט יקם סערה לדממה ויחשו גליהם: ל וישמחו כי ישתקו וינחם אל מחוז חפצם: לא יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם: לב וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו:</p>	<p>יורדי הים שנצלו מסערה</p>	
<p>לג ישם נהרות למדבר ומצאי מים לצמאון: לד ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה: לה ישם מדבר לאגם מים וארץ ציה למצאי מים: לו ויושב שם רעבים ויכוננו עיר מושב: לז ויזרעו שדות ויטעו כרמים ויעשו פרי תבואה: לח ויברכם וירבו מאד ובהמתם לא ימעט: לט וימעטו וישחו מעצר רעה ויגון: מ שפך בוז על נדיבים ויתעם בתהו לא דרך: מא וישגב אביון מעוני וישם כצאן משפחות: מב יראו ישרים וישמחו וכל עולה קפצה פיה: מג מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ה':</p>	<p>פסוקי החתימה: המהפך בזמן הגאולה - פריחתה של הארץ</p>	

המזמור בנוי מפסוקי פתיחה וסיום העוסקים בגאולתו של העם ושיבתו לארצו.
במרכז המזמור מוצגים ארבעה "בתים", כשבכל אחד מתוארת ישועה אחרת.

נושא המסגרת של המזמור

במסגרת של המזמור, בפסוקי הפתיחה ובפסוקי החתימה, ישנה הודיה על שיבת עם ישראל לארצו. נעניין בפסוקי המסגרת.

פסוקי הפתיחה: פסוקים א-ג

א הָדוּ לֵה' כִּי טוֹב פִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃

ב יֹאמְרוּ גְאוּלֵי ה' אֲשֶׁר גָּאֵל מִיַּד צָר׃

ג וּמֵאַרְצוֹת קִבְּצָם מִמִּזְרַח וּמִמְעַרְב מִצְפוֹן וּמִיָּם׃

כותרת המזמור "הָדוּ לֵה' כִּי טוֹב פִּי לְעוֹלָם חֶסֶד׃" משקפת את הרעיון המרכזי של המזמור: המשורר פונה בקריאה לשומעיו להודות לה' על חסדיו. מפסוקים ב-ג עולה שהמזמור קורא להודות על הגאולה של שיבת העם לארצו.

על הרלבנטיות של הפסוקים הללו לימינו הטעים הרב **יואל בן-נון** כך:

בפתיחת המזמור מתייחס המשורר ל"גאולי ה' אשר גאלם מיד צר", ומיד מפרש את הגאולה אליה הוא מתכוון: "מארצות קבצם" - קיבוץ גלויות המוני. בכל ימי עם ישראל ובכל תולדות העולם, מעולם לא היה קיבוץ גלויות המוני בממדים עליהם מדבר המזמור. ממצרים ומבבל יצאו בני ישראל בקבוצה אחת ובכיוון אחד, ולא מארבע כנפות הארץ, או באניות דרך ים. רק בקיבוץ הגלויות האחרון, זה של התנועה הציונית, התגשמה הגאולה האמורה במזמור בכל עוצמתה: קיבוץ גלויות מארבע כנפות הארץ, בנתיבי המדבר, במטוסים ובאניות בדרך היס. (מתוך: "שיר מזמור עצמאותנו"- [למאמר המלא](#))

לדעת הרב יואל בן-נון הרבנות הראשית עם קום המדינה, שקבעה לומר את מזמור ק"ז ביום העצמאות, חשפה את כוונתו המקורית של משורר התהלים, שייעד מזמור זה, כשיר נבואי, לכבוד עצמאותה של מדינת ישראל כמדינת קיבוץ גלויות:
נעניין בפסוקי החתימה של המזמור: **פסוקים לג-מב**

לג יֵשֶׁם נְהַרְוֹת לְמִדְבַּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן׃

לד אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מֵרַעַת יוֹשְׁבֵי בָה׃

לה יֵשֶׁם מִדְבַּר לְאֵגֶם מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם׃

לו וַיֹּשֶׁב שָׁם רְעֻבִים וַיְכַוְּנוּ עִיר מוֹשָׁב׃

לז וַיִּזְרְעוּ שְׂדוֹת וַיִּטְעוּ כִּרְמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרֵי תְבוּאָה׃

לח וַיְבָרְכֶם וַיִּרְבּוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהִמָּתֵם לֹא יִמְעִיט׃

לט וַיִּמְעֹטוּ וַיִּשְׁחוּ מֵעֶצֶר רָעָה וַיִּגְזֹן:

מ שִׁפְךָ בּוֹז עַל נְדִיבִים וַיִּתְעַם בְּתַהוֹ לֹא דָרְךָ:

מא וַיִּשְׁגַּב אֲבִיוֹן מֵעוֹנֵי וַיִּשֶׁם כִּצְאֹן מִשְׁפָּחוֹת:

מב יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכָל עוֹלָה קִפְצָה פִּיהָ:

מג מִי חָכֵם וַיִּשְׁמֹר אֱלֹהֵי וַיִּתְבּוֹנְנוּ חֲסֵדֵי ה':

המזמור פתח בחסדי ה' בפסוק א וסיים בחסדי ה' בפסוק מג. פסוקי הפתיחה מתארים את שיבת העם לארצו ופסוקי החתימה את פריחת הארץ, שגשוגה, ובטחון היושבים עליה, בשעת הגאולה. כדאי לשים לב שבפסוקי החתימה ישנם ארבעה פסוקים המתארים מצוקה (פסוקים לג-לד, לט-מ) – על מקומם בתוך תיאורי השגשוג נעמוד בהמשך. בפתיחה מבשר בעל המזמור שהנגאלים יודו לה' על חסדיו, ובחתימת המזמור הוא קורא להתבונן בחסדי ה'.

ארבעת חייבי ההודיה - פסוקים ד-לב

ארבעת חייבי ההודיה (פסוקים ד-לב)

<p>ד תָּעוּ בַּמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דָּרָךְ עִיר מוֹשֵׁב לֹא מֵצְאוּ: ה רָעֵבִים גַּם צָמְאִים נַפְשָׁם בָּהֶם תִּתְעַטֵּף: ו וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בְּצַר לָהֶם מִמִּצְוֹתֵיהֶם יִצִּילֵם: ז וַיִּדְרִיכֵם בְּדֶרֶךְ יִשְׂרָאֵל לְלֶכֶת אֶל עִיר מוֹשֵׁב: ח יוֹדוּ לַה' חֶסֶדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבְנֵי אָדָם: ט כִּי הִשְׁבִּיעַ נֶפֶשׁ שִׁקְקָה וְנֶפֶשׁ רָעֵבָה מְלֵא טוֹב:</p>	<p>הולכי מדבריות שתעו ונצלו</p>
<p>י יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת אֲסִירֵי עֲנִי וּבְרִזָּל: יא כִּי הִמְרוּ אִמְרֵי אֵל וַעֲצַת עֲלִיּוֹן נֶאֱצוּ: יב וַיִּכְנַע בְּעֵמֶל לִבָּם כְּשִׁלּוֹ וְאִין עֲזָר: יג וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בְּצַר לָהֶם מִמִּצְוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: יד יוֹצִיאֵם מִחֹשֶׁךְ וְצִלְמוֹת וּמוֹסְרוֹתֵיהֶם יִנְתַּק: טו יוֹדוּ לַה' חֶסֶדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבְנֵי אָדָם: טז כִּי שִׁבַּר דְּלֹתוֹת נְחֹשֶׁת וּבְרִיחֵי בְרִזָּל גִּדְעוּ:</p>	<p>אסירים שנפדו משבִּים</p>
<p>יז אֲוִלִים מִדֶּרֶךְ פֶּשַׁעַם וּמַעֲוֹנֹתֵיהֶם יִתְעַנּוּ: יח כָּל אֶחָד תִּתְעַב נַפְשָׁם וַיִּגְעוּ עַד שַׁעֲרֵי מוֹת: יט וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בְּצַר לָהֶם מִמִּצְוֹתֵיהֶם יוֹשִׁיעֵם: כ יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּרְפָּאֵם וַיִּמְלֹט מִשְׁחִיתוֹתָם: כא יוֹדוּ לַה' חֶסֶדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבְנֵי אָדָם: כב וַיִּזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה וַיִּסְפְּרוּ מַעֲשָׂיו בְּרִנָּה:</p>	<p>חולים קשים שנרפאו</p>
<p>כג יוֹרְדֵי הַיָּם בְּאֲנִיּוֹת עָשִׂי מְלֶאכֶה בְּמִים רַבִּים: כד הִמָּה רָאוּ מַעֲשֵׂי ה' וְנִפְלְאוֹתָיו בְּמִצּוֹלָה: כה וַיֹּאמֶר וַיַּעֲמֵד רוּחַ סְעָרָה וַתְּרוֹמֵם גְּלִיו: כו יַעֲלוּ שָׁמַיִם יִרְדּוּ תְּהוֹמוֹת נַפְשָׁם בְּרָעָה תִתְמוּגָג:</p>	<p>יורדי הים שנצלו מסערה</p>

<p>כז יִחוּגוּ וַיְנוּעוּ בְּשֹׁבֹר וְכָל חֲכֻמָּתָם תִּתְּבַלֵּעַ:</p> <p>כח וַיִּצְעְקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם וּמִמְצוּקַתֵּיהֶם יוֹצִיאֵם:</p> <p>כט יָקָם סַעְרָה לְדַמְמָה וַיַּחֲשׂוּ גְלִיהֶם:</p> <p>ל וַיִּשְׁמְחוּ כִּי יִשְׁתַּקּוּ וַיִּנָּחֵם אֶל מַחֲזוֹ חַפְצָם:</p> <p>לא יוֹדוּ לַה' חֶסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבָנֵי אָדָם:</p> <p>לב וַיִּרְמְמוּהוּ בְּקֹהֶל עָם וּבְמוֹשֵׁב זִקְנִים יִהְלְלוּהוּ:</p>	
---	--

במרכזו של המזמור מתוארות ארבע קבוצות של אנשים מעם ישראל שנושעו מצרות גדולות ומודים לה' על הצלתם.

המשותף למסגרת של המזמור ולתוכנו היא התודעה שיש להודות לה' על חסדיו הגדולים. כל אחת מארבע הקבוצות נושעה מצרה שנקלעה אליה, ולאחר מכן מודה עליה:

קבוצה א: ד-ט: הולכי מדבריות שתעו בדרכם.

קבוצה ב: י-טז: אסירים שנפדו משביים.

קבוצה ג: יז-כב: חולים קשים שנרפאו.

קבוצה ד: כג-לב: יורדי ים שניצלו מסערה.

לכל קבוצה הקדיש המשורר בית משלה. לכל בית תבנית קבועה בת ארבעה רכיבים: 1. תיאור הצרה

2. הזעקה: וַיִּצְעְקוּ (וַיִּזְעְקוּ) אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם מִמְצוּקַתֵּיהֶם יִצִּילֵם (יוֹשִׁיעֵם/יוֹצִיאֵם) 3. הישועה

4. ההודיה: יוֹדוּ לַה' חֶסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבָנֵי אָדָם

רכיבים 2 ו 4 חוזרים על עצמם באותה מטבע לשון, ובכך הם משמשים כפזמון חוזר וכמוטיב מרכזי במזמור.

הערה למורה:

- התלמידים אמורים לזהות את ארבעת בעלי ההודיה בפסוקים הללו.
- התלמידים צריכים לזהות את המרכיבים החוזרים בכל אחד מהתיאורים.
- התלמידים אמורים להבין את התוכן העולה מהפסוקים על פי הפשט באופן כללי (אין צורך לדעת את פירושן של כל המילים).

חז"ל למדו מהמזמור הזה מתי חלה על האדם הפרטי חובת הודיה לה':

ברכות נד ע"ב:

אמר רב יהודה אמר רב: **ארבעה צריכין להודות - יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא.**

יורדי הים מנלן - דכתיב: "יורדי הים באניות" וגו' "המה ראו מעשי ה'", ואומר: "ויעמד רוח סערה יעלו שמים ירדו תהומות", ואומר: "יחוגו וינועו כשכור", ואומר: "ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקתיהם יוציאם", ואומר: "יקם סערה לדממה", ואומר: "וישמחו כי ישתקו", ואומר: "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם".

הולכי מדברות מנלן - דכתיב: "תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו ויצעקו אל ה' וידריכם בדרך ישרה, יודו לה' חסדו".

מי שחלה ונתרפא - דכתיב: "אולים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו כל אכל תתעב נפשם" וגו', "ויזעקו אל ה' בצר להם" וגו', "ישלח דברו וירפאם" וגו', "יודו לה' חסדו".

מי שהיה חבוש בבית האסורין, מנלן - דכתיב: "ישבי חשך וצלמות" וגו', "כי המרו אמרי אל" וגו', ואומר: "ויכנע בעמל לבם" וגו', ואומר: "ויזעקו אל ה' בצר להם", ואומר: "ויציאם מחשך וצלמות" וגו', ואומר: "יודו לה' חסדו".

מאי מברך? - אמר רב יהודה: ברוך גומל חסדים טובים.

אביי אמר: וצריך לאודווי קמי עשרה [וצריך להודות בפני עשרה], דכתיב: "וירוממוהו בקהל עם" וגו'.

יש לשים לב שהאמוראים לא מונים את חייבי ההודיה באותו סדר הנמצא במזמור.

חתימת המזמור והקשר בין חלקיו

סיום המזמור. פסוקים לג-מג

לג	יִשֶׁם נְהָרוֹת לְמִדְבַּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן:
לד	אֲרֶץ פְּרִי לְמִלְחָה מְרֻעַת יִשְׁבִי בָּהּ:
לה	יִשֶׁם מִדְבַּר לְאֵגֶם מַיִם וְאֲרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם:
לו	וַיֹּשֶׁב שָׁם רְעִבִים וַיְכַוְּנוּ עֵיר מוֹשָׁב:
לז	וַיִּזְרְעוּ שְׂדוֹת וַיִּטְעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְרִי תְבוּאָה:
לח	וַיְבָרְכֶם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהִמְתָּם לֹא יִמְעִיט:
לט	וַיִּמְעֲטוּ וַיִּשְׁחוּ מֵעֶצֶר רָעָה וַיְגֹן:
מ	שִׁפְךָ בּוֹז עַל נְדִיבִים וַיִּתְעַם בְּתַהוֹ לֹא דָרְךָ:
מא	וַיִּשְׁגַּב אֲבִיוֹן מְעוֹנֵי וַיִּשֶׁם כְּצֶאֱן מִשְׁפָּחוֹת:
מב	יִרְאוּ יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁמְחוּ וְכָל עוֹלָה קִפְצָה פִּיהָ:
מג	מִי חָכֵם וַיִּשְׁמַר אֱלֹהִים וַיִּתְבוּנְנוּ חֲסִדֵי ה':

המאירי ומלבי"ם ורואים בפסוקי החתימה תיאור של הפעולות שיעשה ה' בעולמו בשעת הגאולה, ובמרכזם פריחתה מחדש של הארץ בפסוקים לה-לח. יש לפסוקים הללו דמיון לתיאורי הגאולה בספר ישעיהו בהם המדבר הופך לארץ פוריה: "כִּי נִבְקְעוּ בַמִּדְבָּר מַיִם וַיִּנְחָלִים בְּעֶרְבָה. וְהָיָה הַשָּׂרֵב לְאֵגֶם וְצִמְאוֹן לְמִבּוּעֵי מַיִם" (ישעיהו ל"ה, ג-ד).

להעמקה: פריחת הנגב המשתקפת במזמור

הרב ישעיהו הדרי:

הרב הדרי מטעים שמזמור קז משקף את פריחתו של היישוב היהודי בנגב בימי המלך עוזיהו: הן בדברי-הימים והן בספר מלכים מסופר על מפעל ישוב הנגב של עוזיה מלך יהודה "ויבן מגדלים במדבר ויחצוב בורות רבים, כי מקנה רב היה לו" (דברי הימים ב כו, י), ו"הוא בנה את אילת וישבה ליהודה" (מלכים ב יד, כב). ארץ הנגב הפכה לארץ פורחת בימי עוזיה, מתוך שהיו מוכרחים ליישבה אם רצו להחזיק בנמל אילת. אפשר איפוא לומר שעולי-הרגל הם יורדי-הים שניצלו מזעף הים ומן הסערה בים-סוף, עלו לחוף אילת וישבו פעמיהם להביא תודה בירושלים. בדרכם עברו את מדבר הנגב, שעליו שרו: " יִשֶׁם מִדְבַּר לְאֵגֶם מַיִם וְאֲרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם. וַיֹּשֶׁב שָׁם רְעִבִים וַיְכַוְּנוּ עֵיר מוֹשָׁב. וַיִּזְרְעוּ שְׂדוֹת וַיִּטְעוּ כְרָמִים וַיַּעֲשׂוּ פְרִי תְבוּאָה. וַיְבָרְכֶם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבְהִמְתָּם לֹא יִמְעִיט" (תהילים קז, לה-לח), והן על עוזיה נאמר: "כי מקנה רב היה לו" (דברי הימים ב כו, י).

בהמשך דבריו הוא עומד על הרלבנטיות של המזמור לימינו :
 "שיר תודה זה שנאמר לשעתו ולמקומו, הפך סמל לפריחת שממותיה של ארץ-ישראל, להתפשטות גבולותיה מים עד למערב, לכיבושו של הנגב ולקיבוץ גלויות בחצרות המקדש הזובחים זבחי-תודה ומספרים מעשיו ברינה".
 מתוך : עיונים בפרקי מקרא, ששודרו ב"קול ישראל" במסגרת "פרקי היום בתנ"ך – למאמר המלא

תיאורי פורענות לצד תיאורי הגאולה

אם נתבונן בפסוקי החתימה ניווכח שחלק מהם מתארים פורענות :

לג יִשֶׁם נְהָרוֹת לְמַדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן:

לד אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מְרַעַת יֹשְׁבֵי בָהּ:

לט וַיִּמְעֲטוּ וַיִּשְׁחוּ מֵעֶצֶר רָעָה וַיִּגְוּ:

מ שִׁפְךָ בּוֹז עַל נְדִיבִים וַיִּתְּעַם בְּתוֹהוּ לֹא דֶרֶךְ:

עיון מעמיק יותר מגלה שיש לפנינו הנגדה בין תיאורי הפורענות לתיאורי ההצלה והגאולה :

תיאורי פורענות	תיאורי הגאולה
לג יִשֶׁם נְהָרוֹת לְמַדְבָּר וּמִצְאֵי מַיִם לְצִמְאוֹן:	לה יִשֶׁם מְדְבָר לְאֵגֶם מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמִצְאֵי מַיִם:
לד אֶרֶץ פְּרִי לְמַלְחָה מְרַעַת יֹשְׁבֵי בָהּ:	לו וַיּוֹשֶׁב שָׁם רְעִיבִים וַיִּכּוֹנְנוּ עִיר מוֹשָׁב: לז וַיִּזְרְעוּ שָׂדוֹת וַיִּטְעוּ כֶּרְמִים וַיַּעֲשׂוּ פְּרִי תְבוּאָה:
לט וַיִּמְעֲטוּ וַיִּשְׁחוּ מֵעֶצֶר רָעָה וַיִּגְוּ:	לח וַיִּבְרְכֶם וַיִּרְבּוּ מְאֹד וּבִקְהָתְכֶם לֹא נִמְעִיט:
מ שִׁפְךָ בּוֹז עַל נְדִיבִים וַיִּתְּעַם בְּתוֹהוּ לֹא דֶרֶךְ:	מא וַיִּשְׁגְּבּוּ אֲבִיּוֹן מְעוֹנֵי וַיִּשְׂם כְּצֵאן מְשֻׁפְּחוֹת:

מדוע הזכיר בעל המזמור תיאורי פורענות בפסוקים המבשרים על הגאולה?

הרב שמעון קליין מטעים כך :

...מגיעים לארץ, ושוב נפגשים בקשיים, בארץ מלחה עם ביצות ויובש. בשלב הבא "ישם מדבר לאגם מים", מצליחים להפריח את השממה "ויושב שם רעבים ויכוננו עיר מושב". יש כאן תיאור של האחיזה בארץ, כפי שהיתה בשנותיה הראשונות של העלייה.
 פתאום, יש משבר: "וימעטו וישחו מעוצר רעה ויגו, שופך בוז על נדיבים ויתעם בתוהו לא דרך". מהו מקורו של המשבר? בהנהגה. המילה 'עוצר' היא מלשון "זה יעצור בעמיי", והמילה נדיב בפסוק

"שופך בוז על נדיבים" היא מלשון הפסוק "באר חפרוה שרים כרוה נדיבי עם". אחר כך "ויתעם" - את המנהיגים – "בתוהו לא דרך" - ישנו משבר רוחני גדול, דרך ללא מוצא. השלב הבא הוא הגאולה השלמה: "וישגב אביון מעוני וישם כצאן משפחות". (מתוך הרב שמעון קליין, "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם", אתר ישיבה, [למאמר השלם](#))

"מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ה' " (מג)

פסוק הסיום "מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ה'" מדגיש את הצורך בחכמה ובהתבוננות בחסדי ה' כדי להודות עליהם. הקשיים המתעוררים בשעת הגאולה הופכים את ההודיה למצב הדורש חוכמה והתבוננות.

להעמקה: הרב צבי יהודה הכהן קוק על פסוקי החתימה

"בכל שנותיי בישיבת "מרכז הרב" היה ראש הישיבה, הרב צבי-יהודה הכהן קוק זצ"ל, פותח את שיחתו בליל יום העצמאות בשני הפסוקים האחרונים של המזמור... הרצי"ה פתח בשאלה מתבקשת: מדוע מכנה המשורר את המתבוננים בחסדי ה' "ישרים" (יְרָאוּ יְשָׁרִים וְיִשְׁמְחוּ), ולא "צדיקים"?

תשובתו התבססה על הגמרא הידועה, המפרשת את הפסוק בזכריה כמתייחס לצדיקים לעתיד לבוא: "מאי דכתיב 'מי בז ליום קטנות?' מי גרם לצדיקים שיתבזבו שולחן לעתיד לבוא? קטנות שהיה בהן, שלא האמינו בהקב"ה" (סוטה מח ע"ב). הרצי"ה השתומם על גמרא זו: וכי ייתכנו אנשים שהגמרא מכנה אותם "צדיקים" והם אינם מאמינים בקב"ה?! צדיקים שאינם מאמינים! תשובתו היתה חד-משמעית: כן, ישנם צדיקים שאינם מאמינים. ישנם צדיקים במידות, צדיקים בעולמם הפנימי, שאינם מתבוננים בחסדי ה'. יחידי הסגולה שעליהם דיבר המזמור הם אלה היודעים להודות לה' על חסדו גם כאשר כולם מתלוננים: "יְרָאוּ יְשָׁרִים וְיִשְׁמְחוּ". הרצי"ה היה אחד מ"ישרים" אלו. למרות שהיה בכל גופו ונשמתו איש ארץ-ישראל על כל מרחביה, כל רגב מאדמתה, ידע להודות לה' על חסדיו בהקמת המדינה". (מתוך: הרב יואל בן-נון, "מזמור שיר עצמאותנו", [למאמר המלא](#))

הקשר בין המסגרת של המזמור למרכזו

- מה הקשר בין המסגרת של המזמור לפסוקים שבמרכזו? נענין בפירוש המאירי שקושר בין המסגרת של המזמור לתוכנו באופן הבא:

המאירי (א-ג):

(א-ג) הודו לה' כי טוב וכו', יאמרו גאולי ה' וכו'. נראה לי, שזה המזמור נאמר בנבואה על הגאולה מזה הגלות הארוך, שאנחנו בו בצרות גדולות. הזכיר בו ארבעה מיני צרות: הראשונה - הליכה בשבי בארץ מרחקים, תמיד, דרך מדבר וארץ חריבה, וסובלים צער רעב וצמא; והשנייה - היות נלכד בשחיתות מאסר; והשלישית - היות מדוכא

בחליים ; והרביעית - ההליכה בשבי גם כן בארץ מרחק, דרך ים, וסובלים צער הים והמון גליו ; ורוב הצרות נכללות באלו , והכוונה, שהם מעונים בכל מיני הצרות. וכשיגאלם האל, ינצלו מכל זה ויודו לה' ויפרסמו "נפלאותיו לבני אדם", וישבו לארצם החריבה ויכוננו בה ערי מושב, ויצליחו בה בכל מיני הצלחות...
ואמר : יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר - כלומר : יאמרו ויודו, שהוא גאלם והוא קבצם מארבע רוחות.

לפי פירוש המאירי כל המזמור עוסק בגאולת ישראל מן הגלות :
הצרות המתוארות במרכזו מאפיינות את הצרות העוברות על בני ישראל בזמן שהותם בגלות – הם נלקחים בשבי ומחויבים ללכת במדבר, הם נלקחים ונאסרים, הם מדוכאים ונעשים חולים, והם נלקחים בשבי דרך הים המסוכן.

הערה למורה : תפיסה פרשנית זו (המאירי וכך גם מלבי"ם), איננה סותרת את דברי התלמוד שהצגנו על ארבעת חייבי ההודיה. התלמוד לומד ממזמורנו גם על חובתו של האדם הפרטי להודות לה' על הצלתו מסכנה. אפשר לפרש את המזמור כולו על עם ישראל, וכרובד נוסף ללמוד מהמזמור על החובה ההלכתית של כל אחד ואחד שיצא מסכנה גדולה להודות לה'. כתפיסתם הפרשנית של חז"ל : "מקרא אחד יוצא לכמה טעמים" (סנהדרין לד ע"א).

להעמקה : כל המזמור עוסק בגאולת האדם הפרטי

קיימת גישה פרשנית שונה לפיה כל המזמור עוסק בהודיה של האדם הפרטי שנצל מסכנה. כך רד"ק (וכן 'דעת מקרא').

רד"ק :

(א) הודו לה'. המזמור הזה נאמר על ארבעה שיצאו מצרה לרווחה, וצריכים להודות לה'.
(ג) ומארצות קבצם. הָהֵל בהולכי מדברות, כי הם הנמצאים יותר מהשלשה, כי רגילים בני אדם ללכת בסחורה מארץ לארץ ועוברים דרך מדברות. והוא בחסדו יקבצם מהארצות שהלכו שם אילך ואילך, וישיבם למקומם בשלום.
(ו) ישבי חשך וצלמות. עתה זָכַר האסורים וזָכַר שֶׁנִּשְׁבּוּ בעוונם, ובשובם לאל יתברך יוציאם מבית האסורים. ובאסורים וּבְחֹלִים זָכַר עֲוֹנָם, כי בְּעֹנָם נלכדו ונחלו, אבל הולכי מדברות ויורדי הים, לא זָכַר בהם עֲוֹנָם, כי תחילת דרכם אין בהם רע ונזק, ולא ילכו מדברות ולא ירדו הַיָּמִים בְּעֹנָם, אלא יבוא להם דבר צרה וסכנה בדרך כדי שישבו אל ה', ויסורו מעונותיהם ויושיעם.
(לג) ישם נהרות למדבר. כיון שזכר המשורר הארבעה שצריכים להודות להאל יתברך, שְׁיִהְיֶהֱ לָהֶם מִסְפָּדָם למחול וצרתם לרווחה, זָכַר גם כן כי כן יעשה במקומות אחרים שְׁיִהְיֶהֱ אותם מטובה לרעה לעונש היושבים בהם, ומרעה לטובה כשיעשו רצון האל יתברך, להודיע כי הכל ברשותו ובמצותו.

- רד"ק מפרש את כל חלקי המזמור כעוסקים בגאולתם הפרטית של בני האדם.
- רד"ק נותן הסבר לסדר הקבוצות : הולכי המדבריות היא הקבוצה הרווחת ביותר, כיון שמדובר בחיי מסחר.
- רד"ק מבאר מדוע רק בנוגע לאסורים ולחולים מופיע הביטוי " עֲוֹנָם".
- גם פסוקי החתימה קשורים לדעתו לגאולה הפרטית והם מבטאים את המהפך הגדול שהתחולל ביציאה מצרה לישועה.

הקשר רחב [רשות]

המזמור בהקשרו בספר תהלים

רצף המזמורים קה-קו-קז מחזק את הבנתנו במזמור כמזמור נבואי המתייחס להודאה שלאחר הגאולה מן הגלות.

טרילוגיית המזמורים הללו, מתארים את קורות ישראל ברצף הסטורי:

מזמור קה מתאר את חסדי ה' עם ישראל מימות אברהם אבינו עד הכניסה לארץ.

מזמור קו מתאר את כפיות הטובה של ישראל כלפי ה' החל מיציאת מצרים ועד היציאה לגלות עקב חטאיהם.

כהמשך לכך מזמור קז מתאר את חסדי ה' בגאולת עמו מיד צר ובקיבוץ גלויות והשבתם לארץ פוריה.

המסר של מזמור קז בעקבות המזמורים הקודמים הוא שעלינו להיזהר מלכפור בטובה (כפי שעשינו בעבר) וחובתנו להודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו – אף אם זה דורש התבוננות!!!

עמוס חכם בדעת מקרא מציע לראות את המזמור על רקע מקומו בספר תהילים - מדובר במזמור שפותח את הספר החמישי של הספר. מזמור זה חגיגי מאד, וכנראה שנאמר במעמדים רבי-קהל של קבוצות גדולות של אומרי תודה.

חזון הגאולה

חזון הגאולה מתואר בתורה ובנביאים באופנים שונים. יש איזכורים המתמקדים בתיאור הצדדים החיוביים בלבד (דברים ל, א-י; ישעיה ב א-ד; ועוד) ויש המתארים גם את הצרות והפורעניות שיהיו חלק בלתי נפרד מהגאולה (נבואת גוג ומגוג ביחזקאל לח; זכריה יד ועוד).

אחד ההסברים המקובלים לשני תיאורים שונים אלו הוא, שאופן הגאולה העתידית לא מוכתב מראש אלא תלוי ועומד במעשיהם וזכויותיהם של ישראל:

”זכו – אחישנה, לא זכו = בעיתה”.

מומלץ לעיין בהסברו של אור החיים לברכתו של בלעם (במדבר כד, יז) שהסביר יפה את שתי האפשרויות הללו בתהליך הגאולה.

הקשר אישי [רשות]

הקשר של מזמור זה לתקופת ראשית גאולתנו

מנהג החסידים לומר מזמור קז לפי קבלת שבת (מודפס בסידורים נוסח ספרד לפני "ידיד נפש"). מנהג עדות המזרח לאומרו בחול המועד פסח). לרובנו מזמור זה מוכר כפתיח לתפילת ליל העצמאות. מדוע תיקנו לומר מזמור זה כפתיח ליום העצמאות?

קשה למצוא תקופה כלשהי בהיסטוריה של עם ישראל שתיאורי המזמור הולמים אותה, מלבד בדור האחרון. המזמור מתאר מצב בו העם התכנס להודות לה' לאחר שבניו נגאלו מצר ועלו ארצה מכיוונים שונים. בכנס ההודאה היו ארבע קבוצות הודיה: הולכי מדבר שתעו בדרכם מצאו לבסוף עיר מושב; אסירים שניתנו במחבוש וחיו בתת תנאים יצאו לחופשי; חולים שהגיעו עד סף רעב ומוות – נושעו ונרפאו; יורדי ים שנקלעו לסערה הגיעו לחוף מבטחים.

רק בדורנו, בתקופת "ראשית צמיחת גאולתנו", ניתן לראות מימוש של החזון המתואר במזמור נבואי זה – כפי שפירשו רע"ס(=רבינו עובדיה ספורנו) (שהוא מתייחס להודאה מההצלה מייסורי הגאולה העתידית). שיבת ציון של העת החדשה, לוותה בייסורים גדולים: יש שזכו לעלות לארץ בהליכה רגלית מפרכת שגבתה קרבנות רבים, דרך מדבריות ומקומות מסוכנים; יש שבתהליך העלייה או לפניו נכלאו במחנות ריכוז, עבודה, בין באירופה ובין ע"י הבריטים בתקופה ההעפלה, יש חלוצים שיישבו ביצות ומסרו נפשם על הפרחת השממה, והגיעו עד סף מוות ומחלות, ויש כמובן מעפילים שעשו דרכם באוניות רעועות ומסוכנות בלב ים, והגיעו לבסוף בדרך נס לארץ ישראל. לכל אלו, ולכל צאצאיהם הבאים אחריהם, פונה בעל המזמור בתביעה: 'מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי ה'"

אפשר לבקש מהתלמידים להביא סיפורים אישיים של הצלה ותודה השזורים בתוך הסיפור הלאומי של גאולת ישראל בדורנו.

ניתן להכנס קצת למשמעות הדואליות הזו של לאומי ואישי. זו תופעה שחוזרת בהרבה מזמורים ובספרים נוספים בתנ"ך (הרבה בספר ירמיהו). יש כאן טשטוש שנובע מהקשר בין הגורל האישי ללאומי, יהודי הוא אף פעם לא רק בן אדם פרטי, הוא תמיד חלק מעם ישראל.